

Ivan Cerovac

Ruski građanski rat

Od Oktobarske revolucije do uspostavljanja sovjetske vlasti nad gotovo svim područjima carske Rusije prošlo je gotovo 5 godina; u tom je periodu od gladi, studeni i oružanih sukoba umrlo oko 15 milijuna ljudi, a industrijska je proizvodnja svedena na niti 15% one prije I. svjetskog rata. Ovaj je rad usmjeren na zbivanja u tih 5 turbulentnih godina; prikazuju se glavni uzroci izbijanja građanskog rata, okolnosti u kojima je do sukoba došlo, kao i njihov utjecaj na konačni ishod rata.

Mnogi su imali razloga pobuniti se protiv vlasti boljševika; nakon udara kojim su svrgnuli Privremenu vladu i poraza na izborima koji su sami organizirali kako bi svojoj vlasti osigurali legitimitet, boljševici su protiv sebe okrenuli velik i izrazito heterogen dio ruskog stanovništva. Rad prikazuje koje su društvene skupine, i iz kojih motiva, ustale protiv boljševističke vlasti, te kako su se organizirale za vojno djelovanje. S druge strane, obrađuju se i pripreme koje su prije, odnosno reforme koje su tijekom građanskog rata proveli boljševici, kao i nastajanje i ustroj Crvene armije.

Naposlijetku, u radu su opisane sve veće vojne operacije iz perioda građanskog rata; istaknuta je uloga sila Antante koje su pomagale Bijelu armiju, te su dana završna razmišljanja o uzrocima pobjede Crvene armije u građanskom ratu.

„Privremena je vlada svrgnuta. Državna je vlast prešla u ruke petrogradskog Sovjeta radničkih i vojničkih deputata – u ruke Revolucionarnog vojnog komiteta koji stoji na čelu petrogradskog proletarijata i garnizona.

Ciljevi za koje se narod borio: trenutačnu uspostavu demokratskog mira, ukidanje veleposjedničkog vlasništva nad zemljom, nadzor radnika nad proizvodnjom, stvaranje sovjetske vlade – ti su ciljevi posvema ostvareni.

Živjela revolucija radnika, vojnika i seljaka!“¹

¹ Volin, B. M. et al, *Sovjetska zemlja*, Kultura, Zagreb, 1948.

Ovu je vijest, u 10 sati ujutro 25. listopada 1917., u svijet poslala radio-stanica "Aurore". Oni koji su mislili da je time završilo poglavlje dvovlašća i nemira koje je obilježilo 1917., gadno su se prevarili. Ovo nije bio kraj toga razdoblja, nego njegov dugo najavljivani početak. Ciljevi prethodno navedeni kao "posvema ostvareni", takvima će postati tek za nekoliko godina, nakon što glad, hladnoća i sukobi odnesu preko 15 milijuna ljudskih života. Oktobarska će revolucija tako označiti početak jednog od najtragičnijih razdoblja u ruskoj povijesti, građanskog rata, čije će katastrofalne posljedice zemlja osjećati još desetljećima nakon njegova okončanja.

Kako je do građanskog rata došlo, koji su njegovi glavni uzroci i posljedice, na kojim se područjima i kako vodio, pokušat ćemo odgovoriti u ovom eseju. Također ćemo posebnu pažnju posvetiti objašnjenju njegova ishoda, tj. pokušat ćemo odgovoriti zašto je građanski rat završio upravo onako kako je završio, a nije nekako drugačije. Budući da je ovo veoma zahtjevna tema, a nama na raspolaganju stoji ograničen broj stranica, pokušat ćemo obuhvatiti sve što je bitno, ali i ostaviti malo prostora za intrigantne anegdote koje možda nisu direktno utjecale na tijek povijesti, ali ih je unatoč tome dobro znati.

Uzroci građanskog rata

Ako površno sagledamo stanje prije rata, mogli bismo čak reći kako su njegovi uzroci toliko banalni da ih se uopće ne treba obrađivati. Na jednoj strani imamo crvene komuniste, na drugoj bijele reakcionare, obje su strane naoružane, na taj način dolazi do građanskog rata. Međutim, mi ne želimo biti površni, a i stvari često nisu toliko jednostavne kako nam možda na prvi pogled izgledaju. Zato ćemo prvo analizirati stanje u Rusiji 1917., kako bismo iz njega izveli same uzroke rata.

Kako se ne bismo vraćali predaleko u prošlost, krenimo od ljeta 1917. Na čelu Rusije tada je Privremena vlada u kojoj većinu imaju kadeti, a njome predsjedava Geogrij Lvov. U vladu su ušli i neki, tzv. desni eseri, dok većina lijevih stranaka sudjeluje u radu Petrogradskog sovjeta, još jednog organa izvršne vlasti koji upravlja paralelno s Privremenom vladom. Kadeti se ne žele odreći posjeda na zapadu zemlje koji su pod njemačkom okupacijom, te usprkos teškom stanju na bojištima, nedostatku oružja, streljiva i hrane za vojnike, suočeni sa sve češćim pobunama i dezertiranjem, traže nastavljanje ratnih operacija. Nakon katastrofalnog neuspjeha ruske ofenzive u Petrogradu i drugim gradovima, izbijaju proturatne demonstracije koje boljševici žele iskoristiti kako bi srušili Privremenu vladu.

Ustanak poznat pod nazivom Srpanjski dani (od 3. do 7. srpnja 1917.) ugušila je vojska, dio boljševika je uhićen (Trocki, Lunačerski), a neki napuštaju Rusiju (Lenjin). Na čelo Privremene vlade postavljen je eser Aleksandar Kerensky. Ovo je bio pokušaj kadeta da smire siromašne slojeve nakon ustanka i povećaju legitimitet vlade, uključujući u nju i neke lijeve stranke. Međutim, politika Privremene vlade se nije promijenila. Njezin je predsjednik i dalje inzistirao na nastavku rata protiv Njemačke i Austro-Ugarske, a nije došlo ni do značajnijih socijalnih reformi. Ulaskom u vladu pala je popularnost nekih lijevih stranaka, budući da se pokazalo kako se i dalje ništa ne mijenja. Američki novinar John Reed, koji se u to vrijeme zatekao u Petrogradu, ovako opisuje novonastalu situaciju: "In September 1917, matters reached a crisis. Against the overwhelming sentiment of the country, Kerensky and the 'moderate' Socialists succeeded in establishing a Government of Coalition with the propertied classes; and as a result, the Mensheviki and Socialist Revolutionaries lost the confidence of the people for ever".² Vidjet ćemo da je upravo nastavak ove stare, imperijalističke vanjske politike bio jedan od uzroka pada Privremene vlade. Rusiji je hitno trebao mir, a boljševici su ga naveliko obećavali.

Još jedan od uzroka možemo vidjeti i u tzv. Kornilovoj aferi. Lavr Kornilov je, nakon smjene generala Brusilova (zbog neuspjeha u ofenzivi toga ljeta, nakon koje su i počeli nemiri), postavljen za vrhovnog zapovjednika svih vojnih snaga Rusije. Gajio je dosta radikalne stavove. Smatrao je da sve boljševike treba odmah strijeljati, Privremenu vladu raspustiti i opet sazvati u drugom sastavu i s drugačijim ovlastima, te da se pri upravljanja državom treba upotrijebiti vojna sila i stroga disciplina.³ Iako nije bio u osobito dobrim odnosima s Kerenskim, te se u mnogočemu suprotstavljao stavovima Privremene vlade, nekoliko su mjeseci uspijevali koegzistirati, dok nije došlo do nesporazuma koji je znatno poljuljao i ovako nestabilnu Privremenu vladu. Naime, Kornilov je, možda zbog nejasnih poruka iz Petrograda, shvatio da ga Kerensky poziva u prijestolnicu kako bi uspostavio red. General ne zna što se događa u gradu. Vjeruje da je došlo do ustanka i da je potrebna vojna intervencija. S druge strane, Kerensky dobiva obavijest da je Kornilov, bez da mu je to naređeno, poslao vojsku na Petrograd. Sumnjajući kako se radi o pokušaju vojnog udara (što se donekle i moglo očekivati od osobe poput Kornilova), Kerensky ga razrješuje dužnosti vrhovnog vojnog zapovjednika. General se tada u čudu pitao zašto ga je predsjednik vlade

² Mawdsley, E., *The Russian Civil War*, Birlinn, New York, 2005.

³ Stone, D. R., *A military history of Russia : from Ivan the Terrible to the war in Chechnya*, Praeger Security International, Westport, Conn., 2006.

maknuo s tog položaja? Dolazi do naizgled logičnog odgovora. Naime, boljševici su preuzeli vlast u gradu te je Kerensky prisiljen da objavi takvu odluku. Dakle, treba se okupiti što veća vojna sila i ponovno preoteti glavni grad. Par stotina kilometara istočno, Kerensky misli da je u nezavidnoj poziciji. Približava se vojska budućeg diktatora, a on se ne usuđuje zvati u pomoć druge vojne zapovjednike, zbog straha da su ili već sad uz Kornilova ili da će preći kada saznaju što se događa. U Petrogradu postoje određene vojne jedinice, ali one su uglavnom slabo naoružane, a većina slijedi zapovijedi Petrogradskog sovjeta i Trockog (Crvena straža). Kerensky bira manje zlo, odnosno obraća se boljševicima, naoružava ih i traži da mu pomognu u očuvanju demokracije i otporu nadolazećem diktatoru. Do sukoba ipak nije došlo jer je vojska generala Kornilova na vrijeme shvatila kako Petrograd ipak nije pod boljševističkom upravom. Međutim, ovo je bio veoma težak udarac Privremenoj vladi. Također, bila je dobra prilika za Crvenu stražu, koja se opskrbila oružjem i streljivom, a uz to je silom prilika priznata kao legitimna vojska koja "brani" Petrograd.⁴

Revoluciju i građanski rat ne možemo gledati odvojeno. Građanski rat je bio neka vrsta odgovora na Oktobarsku revoluciju, i većina uzroka same revolucije može smatrati i uzrocima građanskog rata, uz nužnost promjene predznaka. Kako se u ovu sliku uklapa Kornilova afera? Iako možda nije direktan uzrok, možemo dosta jasno pratiti njezin utjecaj na razvoj situacije u građanskom ratu. Ona označava početak razdora između političke i vojne vlasti, koji će se kasnije najjasnije vidjeti na primjeru Nove privremene vlade, sastavljene krajem 1918. u Omsku. Ona je potrajala svega 2-3 tjedna jer ju je vojnim udarom srušio admiral Kolčak. To je bila vlada sastavljena od kadeta i socijalista ne-boljševika. Dakle, radilo se jasno o protu-boljševističkoj vladi, ali je unatoč tome maknuta.⁵ Ova praksa smjenjivanja koliko-toliko legitimne političke vlasti od strane visokih vojnih činovnika, čija je ideja potekla iz Kornilovog ustanka, pokazat će se kao možda jedan od glavnih uzroka poraza Bijele armije i protu-boljševističkog pokreta u Rusiji. Naime, time je tzv. *Bijeli pokret* sveden na čisto vojnu, a ne političku struju. Zbog navedenoga Bijeli nisu mogli ostvariti dobar kontakt s narodom (a mogli su, da su koristili dobre metode i propagandu, postići jako puno jer je velik dio seljaka bio protiv ratnog komunizma, a uz to valja spomenuti kako su im Bijeli imali što i ponuditi – primjerice, u južnoj su Rusiji, čim bi Bijela armija zauzela neko selo ili gradić,

⁴ Holquist, P., *Making War, Forging Revolution: Russia's Continuum of Crisis*, Harvard University Press, Cambridge, 2002.

⁵ Brovkin, V. N., *Behind the Front Lines of the Civil War: Political Parties and Social Movements in Russia, 1918 - 1922.*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1994.

cijene žita i hrane padale, ponekad i za 50%), što je bio jedan od glavnih uzroka boljševističke prevage u ratu.⁶

Jedan od glavnih uzroka građanskom ratu bio je rusko-njemački mir u Brest-Litovsku, kojeg je Lav Trocki, tada narodni komesar za vanjske poslove, potpisao 3. ožujka 1918. Ovim se mirom Rusija odrekla golemog dijela teritorija kojeg su u I. svjetskom ratu zauzeli Nijemci, a trebala je određena područja ustupiti i Austro-Ugarskoj te Osmanskom Carstvu. Uvjeti mira bili su toliko nepovoljni za Rusiju da su mu se protivili čak i neki boljševici (prije spomenuti Trocki, koji je bio za politiku "ni rat – ni mir"), ali Lenjin je pod svaku cijenu želio očuvati revoluciju, pa makar se morali odreći i velikog dijela teritorija. Stoga je jasno da su protiv potpisivanja mira bili oni kojima revolucija nije ništa značila ili su čak bili protiv nje. Tu govorimo o kadetima, menjševicima, većini esera, a posebice o ratnim zapovjednicima. Za njih je mir u Brest-Litovsku bio sramotna kapitulacija Rusije te su pod svaku cijenu željeli smjenu vlasti i nastavak rata s Njemačkom.

I naposljetku vjerojatno glavni uzrok građanskome ratu i sigurno njegovo opravdanje u očima zapovjednika Bijele armije, bilo je boljševističko poništavanje izbornog rezultata s početka 1918. Da podsjetimo, početkom 1918. boljševici, uvjereni u izbornu pobjedu, raspisuju izbore kako bi njihova nova vlast stekla potreban legitimitet. Međutim, pokazuje se da većina glasača, čak i nakon Oktobarske revolucije, i dalje smatra esere najboljim predstavnicima njihovih interesa. Budući da su trebali predati vlast, boljševici izbore proglašavaju nevaljalima, nove ne raspisuju, već ostaju na vlasti kao da su upravo oni izabrani, a ne eseri. Ovime protivnici boljševika, kojih nije bilo malo, dobivaju puno opravdanje da Oktobarsku revoluciju nazovu običnim državnim udarom kojim se šaćica ljudi dovela na vlast, da bi provodila svoju tiraniju. Zadaća svake vojne osobe je da prekine nelegitimnu tiraniju manjine, i prema tome, generali Bijele armije imaju puno opravdanje za pokretanje rata jer se "bore za opravdan cilj".⁷

Naravno, uzroci građanskog rata su mnogobrojni, i potrebno je njihovo razumijevanje da bi uopće mogli reći zašto je do njega došlo. Međutim, kako se esej ne bi previše oduljio, samo ćemo ih navesti: golema, slabo povezana prostranstva Rusije i orijentiranost boljševika na rat (okončavanje rata, ali potpisivanje mira 5 mjeseci nakon revolucije) omogućili su razvoj Bijelog pokreta koji se, dijelom i uz stranu pomoć, uspio organizirati tako da postane ozbiljna prijetnja i uvuče Rusiju u pravi građanski rat.

⁶ Isto

⁷ Figes, O., *A People's Tragedy: The Russian Revolution*, Penguin Books, New York, 1996.

Promjene nakon Oktobarske revolucije

Na II. kongresu Sovjeta radničkih i vojničkih deputata, koji je započeo u Petrogradu u noći revolucije, donijeta su tri povijesna dekreta: prvi, o uspostavi vlasti sovjeta, drugi, dekret o zemlji, i treći, dekret o miru. Menjševici i eseri, uvidjevši da su u manjini, napuštaju kongres. Osnovana je radničko-seljačka sovjetska vlada, tzv. SOVNARKOM – Sovjet narodnih komesara, čiji je predsjednik bio Lenjin, dok je Trocki obnašao dužnost komesara vanjskih poslova. Kako bi se dobilo vrijeme za učvršćenje sovjetske vlasti, ojačala vojska i organiziralo posrnulo gospodarstvo, jedan od prvih zadataka nove vlade bio je izlazak Rusije iz rata. Lenjinov Dekret o miru traži od svih zaraćenih zemalja da započnu pregovore kako bi se ostvario pravedan mir, bez aneksija i ratnih odšteta. Budući da nijedna od zaraćenih velesila, osim same Rusije, nije pokazivala ni najmanje namjere da uđe u pregovore, ruska delegacija, predvođena Trockim, započinje pregovore, koji su se otegli zbog velikih teritorijalnih zahtjeva Centralnih sila. Dekretom o zemlji trenutno se i bez ikakve naknade ukidaju veleposjedi i sva imanja veleposjednika, cara, crkve i manastira postaju državno vlasništvo pod upravom seoskih sovjeta, koji ih trebaju podijeliti bezemljašima ili onima s malo zemlje. Sovjetska vlada izdala je i Dekret o radničkoj kontroli kojim su predstavnici radnika kontrolirali cjelokupnu proizvodnju i trgovinu. To je bio prvi korak za provođenje nacionalizacije industrije, da bi već u studenome 1917. u vlasništvo države prešle sve banke, željeznica i krupna industrija.⁸ Ukinute su sve staleške podjele i plemićke titule, crkva je odvojena od države, žene su izjednačene s muškarcima, uvedeno je besplatno obrazovanje i zdravstvo, radni dan je određen na 8 sati, te je ukinuta smrtna kazna.⁹

Deklaracijom o pravima naroda (djelo Lenjina i Staljina, tada komesara za nacionalnosti) proglašena je samostalnost i suverenost svih naroda Rusije, njihovo pravo na samoopredjeljenje do prava na odcjepljenje i stvaranje nezavisnih država, te su ukinute sve nacionalne i vjerske povlastice. Nacionalnim manjinama i etničkim grupama u Rusiji zajamčena je potpuna sloboda razvoja. Boljševici se nadaju da će druge nacije provesti revolucije po uzoru na Oktobarsku, i opet se priključiti Rusiji. Temeljem navedene deklaracije priznata je nezavisnost Finskoj (krajem 1917.), i kasnije Ukrajini. Problem je bio što u navedenim zemljama vlast preuzimaju redom antiboljševičke vlade, pa se u Rusiji javlja

⁸ Davies, R., *From Tsarism to the New Economic Policy*, Cornell University Press, New York, 1991.

⁹ Isto

protest zbog "rasprodaje Rusije". Zato je, početkom 1918., deklaracija dobila dodatak kojim se samoopredjeljenje naroda priznaje isključivo ukoliko ga zatraže sovjeti dotičnih naroda.¹⁰

Na temelju izbornog zakona donesenog još za vlade Kerenskog, održani su izbori za Ustavotvornu skupštinu, na kojima su od 715 mandata trijumfirali eseri s 412, dok su boljševici dobili samo 183 mjesta. Kad je Konstituanta odbila da podupre revolucionarne tekovine, poput razvlaštenja veleposjednika, radničku kontrolu nad tvornicama, nacionalizaciju banaka i brzo zaključivanje mira, Lenjin je početkom 1918. raspušta, uz obrazloženje da je ona nepotrebna u socijalističkoj državi. Sovjeti su tako ostali jedini nosilac vlasti, a vodeću ulogu imali su boljševici.

Kontrarevolucija i počeci otpora Sovjetskoj vlasti

Provedene reforme izazvale su snažan otpor i negodovanje "poraženih" slojeva, odnosno veleposjednika, industrijalaca, trgovaca, bankara, te carskih časnika i činovnika, a kasnije i nekih menjševika i desnih esera. Iako neorganizirani i heterogeni, započinjaju kontrarevolucionarni pokret protiv boljševističke vlasti, poznatiji kao Bijeli pokret (čija se vojska nazivala Bijelom armijom). Samo ime pokreta nastalo je kao odgovor boljševističkoj Crvenoj armiji, mada treba uzeti u obzir kako se bijela boja i ranije vezala uz kontrarevoluciju i monarhiju. Primjerice, to je bila boja Burbonskih rojalista nakon Francuske revolucije, a i prvi car ujedinjene Rusije bio je Ivan III., poznat i kao *Albus Rex* ili u prijevodu *Bijeli car*. Bijele su boje bile i odore vojnika carske Rusije.¹¹

Sovjetska vlast se do kraja studenog 1917. učvrstila u svim važnijim industrijskim gradovima. Tamo gdje su boljševici imali većinu u sovjetima, preuzimanje vlasti teklo je brzo i bez otpora. U suprotnom, vlast se osvajala oružjem. Kontrarevolucionarne snage prvo su se organizirale na rubnim dijelovima Rusije, u Sibiru, gdje je bilo mnoštvo slobodnih seljaka, kolonista s velikim posjedima, te u južnim područjima Rusije i Ukrajine. Prvi ozbiljniji otpor pružile su kontrarevolucionarne snage na Donu, pod vodstvom Atamana Alekseja Maksimoviča Kaledina, potpomognute novcem i oružjem zapadnih zemalja. Vojnu snagu činili su kozaci Kubana i Astrahana. Kaledin je bio na čelu vojne vlade Donske oblasti i podržavao zbačenu vladu Kerenskog, a pod njegovom su zaštitom carski generali Kornilov i

¹⁰ Deutscher, I., *Staljin – politička biografija*, Globus, Zagreb, 1977.

¹¹ Dabović, A. et al, *Vojna enciklopedija*, Vol. 3, Jugoslavenski leksikografski zavod, Beograd, 1972.

Aleksejev osnovali bjelogradijsku Dobrovoljačku armiju. Već je u studenom 1917. Kaledin zauzeo Rostov na Donu i Taganrok, te ugrozio Dombas, prijeteći pohodom na Moskvu. Pobjeđen je tek u veljači 1918., čemu je prethodila jaka boljševistička propaganda među kozacima i Kongres kozaka, koji su priznali sovjetsku vlast i osnovali Donski revolucionarni komitet. Dok su bogatiji kozaci bili glavni oslonac Bijelog pokreta, kozačka sirotinja i inogrodni, odnosno nekozačko seljačko stanovništvo u kozačkim područjima, podupirali su sovjetsku vlast. Ugušena je pobuna atamana Dutova na južnom Uralu te uništena vojska kontrarevolucionarne Ukrajinske Centralne vlade.¹²

Osnivanje Crvene armije i njemačka ofenziva 1918.

Početakom 1918. Rusija je još bila u ratu s Centralnim silama, s neprijateljski raspoloženom Antantom, kontrarevolucionarnim pobunama, a njezina je vojska bila u rasulu. Agrarna politika sovjetske vlasti osigurala joj je podršku seljaka, koji su činili većinu vojnog kadra, ali istovremeno oslabila vojnu snagu Rusije. Na vijest o podjeli veleposjedničke zemlje seljaci masovno napuštaju fronte kako bi osobno sudjelovali u diobi, te se vraćaju kućama.

Dekretom o demokratizaciji stare armije sva vlast u oružanim snagama prenesena je na vojničke komitete i savjete. Prvih mjeseci nakon Oktobarske revolucije osnovu oružanih snaga činila je Crvena Straža, koja se popunjavala na dobrovoljnoj bazi, da bi početkom 1918. brojala oko 150 000 ljudi. SOVNARKOM, 28. siječnja 1918., donosi Dekret o osnivanju oružanih snaga pod imenom Radničko-seljačka crvena armija. Stara carska vojska je demobilizirana, ali je zbog nedostatka časnika zadržan zapovjedni kadar. Iako je njihov rad bio pod nadzorom političkih komesara – boljševika, te su za svaku zapovijed bila potrebna dva potpisa, izdaje i prelasci na stranu kontrarevolucije su bili česti. Kao i Crvena straža, i armija se u početku popunjavala dobrovoljcima. Na njezinome čelu bio je Viši ratni sovjet s načelnikom Bonč-Bruevičem.¹³ Upravo u doba nastanka Crvene armije propali su pokušaji mirovnog sporazuma s Centralnim silama te je Njemačka, 18. veljače 1918., pokrenula veliku ofenzivu. Crvena armija 23. veljače zaustavlja njemački prodor pobjedama kod Pskova i Narve. Zbog navedenog, taj je dan proglašen Danom Crvene armije. Borba protiv kontrarevolucije i stranih vojski nametnula je potrebu donošenja zakona o općoj mobilizaciji,

¹² Mawdsley, E., *nav. dj.*

¹³ Volin, B. M. et al, *nav. dj.*

koji je stupio na snagu u svibnju 1918., kada je Crvena armija već brojila oko 300 000 vojnika.¹⁴

Brest-litovski mir i njegove posljedice

Trocki je otezaio mirovne pregovore s Njemačkom zastupajući načelo "ni rat, ni mir", jer su uvjeti za rusku stranu bili neprihvatljivi – trebalo se odreći čitave Poljske, baltičkih država, Bjelorusije, dijela Ukrajine, te platiti golemu ratnu odštetu. Lenjin je zbog njemačke ofenzive u veljači, koja je ohrabrila kontrarevoluciju, inzistirao na "miru pod svaku cijenu". Većina ruskih komunista smatrala je kako će mir na Istočnom bojištu omogućiti njemačkome caru da slomi revoluciju, koja u Njemačkoj tek što nije izbila, te ne prihvaćaju aneksiju i reparacije, tražeći nastavak rata. Trocki je povučen s čela sovjetske delegacije, a mir je potpisao Sokoljnikov 3. ožujka 1918., pod prije navedenim njemačkim uvjetima.¹⁵

Nezadovoljni mirovnim uvjetima, lijevi eseri istupaju iz vlade, koju nadalje čine samo boljševici, te terorom pokušavaju gurnuti Rusiju natrag u rat. Eser Jakov Blumkin izveo je atentat na njemačkog ambasadora, boljševički vođe Volodarski i Uricki smrtno su stradali, dok je Lenjin teško ranjen (koristili su otrovne metke) u atentatu kojeg je 30. kolovoza 1918. izvela eserka Fanni Kaplan.¹⁶

Značajniji su utjecaj na odnose Rusije sa silama Antante ostavile posljedice Brest-litovskog mira. Antanta nije priznala mir sklopljen od strane "nelegalne sovjetske vlasti" te je ovaj postupak Rusije smatrala izdajom, budući da su Centralne sile sad mogle sve svoje snage prebaciti na Zapadno bojište. Sile Antante panično su se bojale širenja revolucije iz Sovjetske Rusije, pa su već krajem 1917. dogovorile rušenje nove sovjetske vlasti i podjelu interesnih sfera. Francuska je bila zainteresirana za Besarabiju (Moldova) i Ukrajinu, Velika Britanija za područja uz Kaspijsko jezero i Kavkaz, a SAD i Japan za ruske posjede na Dalekom istoku.¹⁷ Iako su sile Antante i ranije podupirale i pomagale kontrarevolucionarni pokret u Rusiji, tek nakon Brest-litovskog mira odlučile su se za otvorenu intervenciju i iskrcavanje svojih snaga na rubnim dijelovima Rusije.

¹⁴ Brovkin, V. N., *nav. dj.*

¹⁵ Trotsky, L. D., *The History of the Russian Revolution*, [Online] Travanj 2007.

Dostupno na: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/works/index.htm> [Pristupljeno: 11. siječnja 2009.]

¹⁶ Malone, R., *Analysing the Russian Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

¹⁷ Mawdsley, E., *nav. dj.*

Njemačka također nije poštivala potpisani mir. Njena je vojska okupirala Ukrajinu do Rostova na Donu, zauzela Krim i izbila u Baku. Nedavno uspostavljena vlast sovjeta u Ukrajini srušena je, kao i ona na jugu Finske. Rumunjska koristi priliku i zauzima Besarabiju. U proljeće 1918. organizirale su se i kontrarevolucionarne snage na periferijama države, i uz obilnu pomoć Antante, u novcu, oružju i vojsci, započeo je krvavi građanski rat.¹⁸

Prvi period građanskog rata

Svega tri dana nakon Brest-litovskog mira, Antanta je izvela desant na Murmansk, iskrcavši 10 tisuća britanskih, francuskih i američkih vojnika, pod izgovorom zaštite skladišta od Nijemaca. U ljeto iste godine zaposjeli su Arhangelsk, dok oko 70 tisuća japanskih vojnika ulazi u Vladivostok. Pridružila im se i američka vojska, a Antanta je taj grad proglasila međunarodnom lukom. Na jugu intervencionističke snage ulaze u srednju Aziju i Zakavkasku oblast, dok Nijemci prijete iz Ukrajine, Bjelorusije i Finske. U svibnju 1918. u borbu se uključuje tzv. Čehoslovačka legija od oko 50 tisuća vojnika, uglavnom Čeha i Slovaka koji su prebjegli u ratu i uključili se u rusku carsku vojsku kako bi nastavili rat protiv Centralnih sila. Antanta ih je proglasila dijelom svojih oružanih snaga i uključila u borbu protiv Sovjetske Rusije. Njihova pobuna izbila je u istočnim krajevima, upravo tamo gdje je Crvena armija još bila malobrojna i slabo organizirana. Kroz mjesec dana Češka legija i bjelogardisti zauzeli su Omsk, Novonikolajevsk (Novosibirsk), Čeljabinsk i Samaru. Antanta je podržala kontrarevolucionarne pobune koje su u srpnju zahvatile Mosku, Jaroslav, južni Ural, Povolžje, Kavkaz i Kaspijsku oblast, što je olakšalo Čehoslovačkoj legiji zauzimanje Ufe i Jekaterinburga (Sverdlovsk).¹⁹ Neposredno pred ulazak kontrarevolucionarne vojske u Jekaterinburg, boljševici su streljali sve članove carske obitelji Romanov.

Crvena armija se pokušala oduprijeti na Volgi i Uralsko-sibirskom frontu. Ta su dva bojišta u ljeto 1918. ujedinjena u Istočni front, pod zapovjedništvom Mihaila Muravjova, esera koji je prebjegao na stranu kontrarevolucije i Bijeloj armiji prepustio Simbirsk (inače Lenjinov rodni grad). Istovremeno

¹⁸ Isto

¹⁹ Isto

su kozaci Bijele armije ušli u Orenburg i Uraljsk, rušeći sovjetsku vlast te prekidajući veze s Turkestarskom Sovjetskom Republikom. 50 tisuća kozaka Donske vojske napalo je, uz podršku Nijemaca, Caricin (Staljingrad, Volgograd). Njihov zapovjednik bio je ataman Petar Nikolajevič Krasnov, bivši carski general kojeg su, nakon neuspjelog pokušaja da skrši Oktobarsku revoluciju u Petrogradu, boljševici oslobodili uz uvjet da više ne ratuje protiv sovjetske vlasti. Iz sjevernog Kavkaza, u smjeru Kubana, napreduje Dobrovoljačka armija bjelogradista, a vodi ih Anton Ivanovič Denjikin, također bivši carski general, učesnik kontrarevolucionarne pobune Kornilova.²⁰

Velika Britanija iz Irana podržavala je esere u Zakaspijskoj oblasti, pa je i tu pala sovjetska vlast. Situaciju su dodatno zakomplicirale terorističke akcije esera, čija je žrtva bio i sam Lenjin (ranjen), dok je Trocki uspio izbjeći atentat. Početkom rujna 1918. tri četvrtine teritorija nalazilo se pod kontrolom kontrarevolucionarnih snaga i njihovih vanjskih saveznika. U Omsku je dio esera, kadeta i rojalista osnovao Privremenu vladu Sibira, koju je nekoliko tjedana kasnije srušio admiral Kolčak. Sibir i Ural su bili pod kontrolom neprijatelja sovjetske vlasti, a front je bio na srednjoj Volgi.

Građanski rat produbio je krizu u gospodarstvu, koju prati glad. Nema ni ukrajinskog žita, ni ruda s Urala i Dombasa, niti nafte s Kaspijskog jezera. Antanta provodi gospodarsku blokadu, u nekim se tvornicama sabotira proizvodnja, a kulaci (bogati seljaci) manipuliraju s cijenama hrane. Boljševička vlast odgovara nacionalizacijom cjelokupne industrije, a za borbu protiv kulaka osnivaju Komitete sirotinje, koji pomažu naoružanim radničkim odredima u sakupljanju "poljoprivrednih viškova". Uvodi se tzv. ratni komunizam, poseban način organizacije gospodarstva, kako bi se osiguralo snabdijevanje vojske i gradskog stanovništva. Glavne mjere ratnog komunizma bile su obavezan otkup svih poljoprivrednih viškova, uvođenje karata za snabdijevanje, kontrola nad cjelokupnom trgovinom, kao i nad svim tvornicama, te uvođenje opće radne obveze.²¹ Cjelokupni politički, gospodarski i vojni život bio je podvrgnut Savjetu radničke i seljačke obrane, na čelu s Lenjinom.

Provedene su i promjene u vojsci. Zapovjedništvo nad Crvenom armijom preuzeo je Revolucionarni ratni savjet, koji je bio pod direktnim nadzorom Centralnog komiteta boljševika. U organizaciji Crvene armije velike su zasluge Lava Davidoviča Trockog, koji je od ožujka 1918. obnašao dužnosti komesara za vojne poslove. Organiziraju se tečajevi za vojne starješine i obuka vojnika, ali je problem naoružanje, budući da su tvornice na

²⁰ Brovkin, V. N., *nav. dj.*

²¹ Davies, R., *nav. dj.*

okupiranom teritoriju, ili su pak bez sirovina i energenata. Iako je Crvena armija narasla na 800 tisuća ljudi, bila je toliko slabo opremljena da doslovce nije bilo dovoljno oružja za sve vojnike.

Kada je krajem kolovoza 1918., pod napadima Čehoslovačke legije, pao Kazan na Volgi, kontrarevolucionarnim snagama bio je otvoren put prema Moskvi. U smjeru Kazana napreduje i Krasnov s kozacima. Oni su presjekli željezničku vezu između Moskve i Caricina, čime je glavni ruski grad ostao bez žita sa sjevernog Kavkaza. Tamo se, nakon gubitka Sibira i Ukrajine, nalazila glavna žitnica. Intervencionističke su snage svojim akcijama, američke trupe na istoku, a Britanci u Arhangelsku i Bakuu, podupirali djelovanje kontrarevolucije. Da bi podigli moral naroda, članovi sovjetske vlade upućuju se na bojišta. Trocki u svom oklopnom vlaku odlazi prema Kazanu, a Staljin je poslan u Caricin da osigura snabdijevanje žitom te da se obračuna s ratnim profiterima.²²

Krajem ljeta 1918. Crvena armija poduzima ofenzivu na najkritičnijem, Istočnom bojištu, s pet armija (oko 65 tisuća vojnika), pod zapovjedništvom Sergeja Kamenjeva. Veliku podršku u borbi protiv sibirskih bjelogradsita pružaju partizani svojim akcijama u neprijateljskoj pozadini. Do listopada oslobođen je i Iževsk, Kazan i Samara, s Čehoslovačka legija potisnuta je do Urala, čime je otklonjena opasnost za Moskvu.

Novi je zamah građanski rat dobio nakon kapitulacije Njemačke i povlačenja njezine vojske iz Estonije, Latvije, Litve, Bjelorusije, Krima, Galicije i Poljske. Tada je Antanta mogla sve svoje snage usmjeriti na gušenje revolucije u Rusiji. Sile Antante uvidjele su kako je jedan od najvećih nedostataka Bijelog pokreta njegova heterogenost, pa na njihovu inicijativu 18. studenog 1918. bivši carski admiral Aleksandar Kolčak biva proglašen vrhovnim zapovjednikom i poglavarom Rusije. Morali su mu se podčiniti svi ostali generali Bijele armije.

Kontrarevolucionarne snage sa stranom vojskom, ukupno preko milijun vojnika, započinju u studenome novi napad. Težište napada je s juga, gdje se britanska vojska iskrcala u Novorosijsku i Batumiju, a francuska u Odesi i Sevastopolju. Zajedno s Bijelom armijom Krasnova planiraju preko Krima osvojiti Ukrajinu te napredovati na sjever prema Moskvi. Istovremeno u ofenzivu kreću snage sa sjevernog i istočnog bojišta, kako bi se spojile u području Kotlasa i Vjatke, odakle bi zajedno krenuli prema Moskvi. Zahvaljujući jakoj konjici, snage Denjikina i Krasnoga brzo su probile obranu Crvene armije i prodrle do linije

²² Volin, B. M. et al, *nav. dj.*

Voronjež – Caricin. Kolčakove snage s istoka potisnule su sovjetsku vojsku 300 kilometara na zapad, zauzele Perm i ugrozile Vjanku, dok intervencionisti i Bijela garda zauzimaju Šenkursk na sjeveru. Crvena armija početkom 1919. prelazi u protunapad, usmjerivši glavne snage na jug. Uz pomoć rudara oslobođen je Dombas, da bi nakon dvomjesečnih borbi boljševici zauzeli i Ukrajinu s Krimom te potpuno razbili armiju Krasnova. Drugi dio sovjetske vojske potisnuo je kozake kod Caricina, dok im se Denikinova Dobrovoljačka armija uspješno odupire. Ratne operacije vode se i na istočnom bojištu, gdje su odbačene Kolačkove snage, oslobođena Ufa, Orenburg i Uraljsk. Oslobođanjem Šenkurska na sjevernom bojištu propao je plan spajanja kontrarevolucionarnih snaga kod Kotlasa. Do kraja zime Crvena je armija oslobodila oko 850 000 km², s 40 milijuna stanovnika, čime su vraćena gospodarski važna područja i ponovno obnovljene veze s Uralom, Dombasom i Turkestanom. U Bjelorusiji i Ukrajini uspostavljena je sovjetska vlast. Crvena armija je u prvom periodu građanskog rata reorganizirana te je stvorena centralizirana vojna uprava. Stečeno borbeno iskustvo poslužit će joj u novom napadu kontrarevolucije, koji će uslijediti već u proljeće 1919.²³

Drugi period građanskog rata

Nakon poraza kojeg je pretrpjela u intervenciji 1918.–1919., Antanta mijenja način angažiranja u Rusiji, čemu su doprinijele i promjene u Europi. Revolucijama je u Mađarskoj i Bavarskoj uspostavljena sovjetska vlast, u ožujku je u Moskvi osnovana Treća Internacionala, a europski radnici masovnim prosvjedima osuđuju stranu intervenciju u Sovjetskoj Rusiji. Zbog navedenog je Antanta povećala novčanu i oružanu pomoć, a udio svoje vojske u građanskom ratu željela je smanjiti i nedostatak nadoknaditi uključivanjem vojske susjednih zemalja koje su bile neprijateljski nastrojene prema Rusiji. Tako će, uz bjelogardiste, sudjelovati odredi čak 14 država. Plan je bio istovremeno napasti iz više pravaca, razvući snage Crvene armije, rascjepkati ih, pa potom krenuti na Petrograd i Moskvu. Glavni udar poduzela bi s istoka Kolčakova armija, dok bi s juga napredovao Denjikin. Nakon spajanja u Saratovu, zajedno su trebali krenuti na Moskvu, a istodobno bi jedinice Bijele armije, pod zapovjedništvom bivšeg carskog generala Nikolaja Judeniča, uz podršku jedinica Poljske, Letonije, Latvije i Finske na zapadu, te uz pomoć britanskih, francuskih, američkih i finskih trupa sa sjevera, krenule na Petrograd. Kontrarevolucionarne snage brojile su preko milijun

²³ Mawdsley, E., *nav. dj.*

vojnika, od čega su trećinu činili strani vojnici, a podržavale su ih jake pomorske snage u Vladivostoku, Arhangelsku, Murmansku, te lukama Baltičkog, Crnog i Kaspijskog mora. Crvena armija bila je brojnija (1.5 milijuna vojnika), ali je, zbog nedostatka oružja i opreme, broj njene operativne vojske bio znatno manji.²⁴

Kolčakova ofenziva na istoku počela je 4. ožujka 1919., i to u dva smjera: Sibirska armija trebala je napredovati pravcem Perm – Vjatka – Vologda, gdje bi se spojila sa sjevernim jedinicama, dok je Zapadna armija preko Ufe trebala izbiti na Samaru, gdje bi se povezala s Denjikinovim trupama, nakon čega bi uslijedio zajednički napad na Moskvu. Bijeloj armiji, koju je činilo oko 130 tisuća vojnika na Istočnom bojištu, suprotstavilo se 110 tisuća crvenoarmijaca pod zapovjedništvom Sergeja Kamenjeva. Sovjetska armija se povlačila, ali je ipak zaustavila neprijatelja pred Vjatkom. Zapadna Kolčakova armija u središnjem dijelu fronte izbila je na liniju Buguljma – Belebej.

Sredinom travnja Kolčakova vojska približila se Volgi, dok je Denjikinova iz osvojene Donske oblasti napredovala prema sjeveru. Sovjetskoj je armiji zaprijetilo okruženje. Iako su se vodile borbe na zapadu protiv Poljaka i Letonaca, a Judinič se opasno približio Petrogradu, CK boljševističke partije odlučio je prednost dati Istočnom bojištu. Izrada plana protuofenzive Crvene armije povjerena je Mihailu Frunzeu, zapovjedniku IV. armije. Zadržavajući prodor neprijatelja na uraljskom i oremburškom pravcu, Frunze predlaže napad iz Buzuluka prema sjeveru, kako bi presjekao odstupnicu Kolčakovim snagama, okružio ih i uništio. U borbu su upućene dvije sovjetske armije: južna pod Frunzeovim zapovjedništvom napala je lijevi bok bjelogadijske Zapadne armije i zaustavila prodor na Volgu, dok je Sjeverna armija pod zapovjedništvom Šorina branila Vjacki i kazanski pravac, a zatim u protuofenzivi uništila Sibirsku armiju. Akcijama sovjetske Južne armije započetima krajem travnja 1919., Kolčakove snage razbijene su u tri ratne operacije. U Buguruslandskoj su operaciji, u kojoj se istakla streljačka divizija Vasilija Čapajeva, kontrarevolucionarne snage odbačene 150 km na istok. U drugoj, Belebejskoj operaciji uništen je velik dio bjelogradista, a u trećoj, nakon prelaska rijeke Belaje, oslobođena je Ufa.

Početak ljeta 1919. Crvena je armija, pod zapovjedništvom Frunzea, krenula u oslobađanje Urala i Sibira. Ušla je u Jekaterinburg, Čeljabinsk i oslobodila čitav Ural, koordinirajući svoje akcije s napadima partizanskih odreda u Sibiru. U tim se borbama posebno istakla armija jednog od najsposobnijih sovjetskih zapovjednika, Mihaila Nikolajeviča Tuhačevskog. Sovjetska je vojska svoje napredovanje zaustavila na rijeci Tobol.

²⁴ Isto

U svibnju 1919. započeo je Judeničev napad na Petrograd. Uz podršku jake britanske ratne mornarice i snažnog topništva, njegovi odredi probili su obranu 7. armije i približili se Petrogradu i Kronštatu. Istovremeno, finska vojska napada sa sjevera na području između Ladoge i Onege. U tim kritičnim trenucima, kontrarevolucionarne snage u Petrogradu, uz podršku britanske obavještajne službe, organizirale su pobune u pomorskim utverdama Krasnaja Gorka i Seroja Lošad, ali su sovjetski vojni brodovi iz Kronštata, uz pomoć kopnene vojske, ugušili pobune. Svi pokušaji britanskih brodova da osvoje Kronštat završili su neuspjehom.

Sredinom ljeta 1919. Denjikin je iskoristio zauzetost glavnine snaga Crvene armije na Istočnom bojištu (protiv Kolčaka) te napreduje iz Donske oblasti, zauzevši istočnu Ukrajinu, da bi kod Caricina izbio na Volgu. Oko 150 tisuća vojnika, raspoređenih u Dobrovoljačkoj, Donskoj i Kavkasnoj armiji, raspolagalo je s više oklopnih vozila, zrakoplova, pa čak i britanskih tenkova, a bjelogardijska konjica bila je dvostruko jača od sovjetske. Kako su Denjikinove snage sada najjače, kontrarevolucija je odlučila dati prednost južnom bojištu. Početkom jeseni Dobrovoljačka armija zauzela je Kursk, Voronež i Orel, planirajući preko Tule udariti na Moskvu. Istovremeno, Judenič poduzima novi napad na Petrograd, a Poljaci prijete sa zapada. Kontrarevolucionarne su snage došle nadomak Moskve i Petrograda, te možemo govoriti o vrhuncu građanskog rata. Lenjin, koji je već pomišljao na predaju Petrograda kako bi spasio Moskvu (ali ga je Trocki odgovorio), uputio je svim partijskim organizacijama pismo pod naslovom *Svi u borbu protiv Denjikina*.²⁵ Sovjetske jedinice južnog fronta ojačane su novostvorenim konjičkim odredima pod zapovjedništvom Semiona Buđonija, te su započele protuofenzivu u kolovozu 1919., po planu svog vrhovnog zapovjednika Kamenjeva. Crvena armija napredovala je u smjeru Novočerkaska i prema Harkovu. Bjelogardisti, saznajući za neprijateljske planove, upućuju svoju konjicu pod zapovjedništvom Mamontova u pozadinu sovjetskih snaga, čime su odveli dio Crvene armije i poremetili njihovo snabdijevanje. Crvena armija ušla je preduboko u neprijateljski teritorij, a njezina krila, brojčano slaba, zaostajala su trpeći teške gubitke. Stoga je donesena odluka o povlačenju. Boljševici su, radi boljeg rukovođenja, Južni front podijelili u dva samostalna bojišta: južno, gdje su njihove snage pod zapovjedništvom Aleksandra Jegovorva trebale izvršiti glavni udar prema Harkovu i Dombasu, gdje se očekivala znatna podrška rudara sklonih sovjetskoj vlasti, te jugoistočno, gdje je Crvena armija pod Šorinom trebala zaći u

²⁵ Lynch, M., *Reaction and Revolution 1894-1924.*, Hodder Murray, London, 2005.

neprijateljsku pozadinu. Denjikinove su snage tijekom listopada i studenog 1919. razbijene prvo u Orelesko-kromskoj operaciji, kada je uništena Dobrovoljačka armija, a zatim u Voroneškoj operaciji, u kojoj je poražena Mamontova konjica. Oslobođeno je područje uz Don i Kursk, a zatim je uslijedila opća ofenziva s ciljem prvotnog usitnjavanja, a zatim uništavanja Denikinovih snaga. U međuvremenu je konjički korpus Sergeja Buđonija prerastao u konjičku armiju, opremljenu jakom artiljerijom, oklopnim automobilima i zaprežnim kolima s mitraljezima. Sovjetska vojska ukliještila se između bjelogradijske Dobrovoljačke i Donske armije te ih uništavala po dijelovima. Zbog navedenog su se Denjikinove jedinice povlačile u tri smjera: prema Odesi, Krimu i Kavkazu. Progoneći neprijatelja, snage Tuhačevskog trijumfiraju na sjevernom Kavkazu, a Jegorove kod Odese. Samo su na Krimu, na Perekopskoj prevlaci, kontrarevolucionarne snage uspjele organizirati obranu, ali ih je njihov vođa Denjikin napustio, odlazeći u emigraciju, te je predao zapovjedništvo Petru Nikolajeviču Vrangelu.²⁶

Judenič je u jesen 1919., napadom na utvrde Krasjana Gorka i Seraja Lošad, ponovo krenuo na Petrograd, koristeći snažne britanske topove i desantne odrede. Zaslugom sovjetske baltičke flote napadi su odbijeni, a krajem listopada Crvena je armija, uz podršku svog ratnog broda Sevastopolj, prešla u protunapad. Jedinice Antante povlače se iz Murmanska i Arhangelska, a istovremeno i Denjikin napušta Rusiju.

U vrijeme sovjetske protuofenzive kod Petrograda, prelaskom Crvene armije preko rijeke Tobol, aktiviralo se Istočno bojište. Ona oslobađa Omsk, Novonikolajevsk (Novosibirsk), da bi početkom 1920. u Krasnojarsku zarobila oko 20 tisuća bjelogardista. Zapovjednik Čehoslovačkog korpusa, u znak lojalnosti prema sovjetskim vlastima, zarobio je admirala Kolčaka i predao ga sovjetskim vlastima, koje su ga ubile. Na prostoru od Bajkalskog jezera do Tihog oceana utemeljena je Dalekoistočna Republika. Borbe na krajnjem istoku okončane su tek u studenom 1922. kada su se posljednje intervencionističke trupe, Japanci, povukle iz Vladivostoka.

Pobjede u drugom periodu građanskog rata koje je postigla Crvena armija, sad već narasla na 4 milijuna vojnika, podigle su ugled Sovjetske Rusije u svijetu, pa su uspostavljeni prvi diplomatski trgovački odnosi, a sile Antante, pod pritiskom javnog mnijenja, ukinule su gospodarsku blokadu.

²⁶ Mawdsley, E., *nav. dj.*

Treći period građanskog rata

Nakon Kolčakovog pogubljenja i odlaska Denjikina i Judeniča zadnje organizirane kontrarevolucionarne snage povukle su se na Krim. Nastupio je kratak predah koji je sovjetska vlast iskoristila za rješavanje gospodarskih problema i međunarodno priznanje zemlje. Na inicijativu Trockog dio vojnika uključen je u tzv. *radne armije*, koje su korištene za transport hrane, pripremanje ogrijeva i slično...

U proljeće 1920., nakon neuspjelih pregovora oko granice, izbija Poljsko-sovjetski rat. Poljska je, uz podršku Francuske, Velike Britanije i SAD-a, sklopila sporazum s Vranglom i ukrajinskim nacionalistom Simonom Petljurom. Bez najave rata, 25. travnja 1920., Poljska napada Rusiju. Nakon početnih uspjeha u Bjelorusiji i zapadnoj Ukrajini, poljski vojnici prisiljeni su na povlačenje, progonjeni sovjetskim snagama pod vodstvom Tuhačevskog, Jegorova i Buđonija. Crvena se armija zaustavila tek pred Varšavom, gdje je poražena od Poljaka pod zapovjedništvom generala Pilsudskog. To je iskoristio Vrangl te je zauzeo Mariupol i krenuo na Dombas. Na južnom mu se frontu suprotstavio Frunze, s vojskom daleko nadmoćnijom u ljudstvu i oružju. U listopadu 1920., nakon primirja s Poljskom, Crvena armija prelazi u protunapad, u nastojanju da razdvoji Vranglovu vojsku. Bjelogardisti su se ipak uspjeli povući na Krim i dobro utvrditi Perekopsku prevlaku. Za vrijeme frontalnog napada na utvrdu Perekop, koji je vodio Bljuher, dijelovi sovjetske vojske napredovali su prema Čongaru, Arabatu i Litovskom poluotoku, odnosno prema neprijateljskoj pozadini. Uslijedilo je povlačenje i bijeg Vranglove vojske preko crnomorskih luka, a kada je 16. studenog 1920. pao Kerč, dovršeno je oslobađanje Krima.²⁷

Posljedice rata

Građanski je rat Rusiju ostavio u ruševinama. Procjenjuje se da je oko 15 milijuna ljudi umrlo u tih nekoliko godina. Oko 2 milijuna vojnika stradalo je u direktnim sukobima ili su zarobljeni i streljani, a još je strašnije tragedije proživljavalo civilno stanovništvo, izloženo siromaštvu i gladi. Procjenjuje se da je samo 1920. u Rusiji bilo oko 3 milijuna ljudi zaraženih tifusom, a zastrašujuće su bile i čistke civila koje je provodila Čeka (oko 250 tisuća ljudi), te

²⁷ Isto

holokaust koji su nad Židovima provodili ukrajinski nacionalisti i Bijela armija (ubijeno oko 100 tisuća ljudi).²⁸

Velik je dio stanovništva zauvijek emigrirao iz Rusije (oko 2 milijuna ljudi), što s generalnom Vrangelom, što preko Dalekog istoka ili u baltičke zemlje. Budući da se uglavnom radilo o sposobnim i dobro obrazovanim ljudima, možemo zaključiti kako je Rusija ostala bez dosta stručnjaka i učenjaka. U ratu su uništena brojna industrijska postrojenja, srušeni su mostovi i prekinute željezničke veze, polja su popaljena, a rudnici potopljeni. Industrijska je proizvodnja nakon rata iznosila tek sedminu one iz 1913., a proizvodnja željeza je pala na samo 2% one prije rata. Broj stoke i konja je više nego prepolovljen, a poljoprivredna je proizvodnja spuštена na trećinu one iz predratnih razdoblja.²⁹

Ratni je komunizam omogućio boljševičkoj vlasti da opstane i održi se tijekom građanskog rata. Međutim, nakon velike gladi 1921. ipak zaključuju da se sustav mora promijeniti, budući da se produktivnost demotiviranih seljaka gotovo prepolovila. Započinje razdoblje Nove Ekonomske Politike (NEP), a s njime i brz gospodarski rast Rusije u tridesetim godinama, mada su se štetne posljedice građanskog rata još dugo osjećale.³⁰

²⁸ Armed Conflict Events Dana, *Russian Civil War 1918-1920*, [Online]

Dostupno na: <http://www.onwar.com/aced/data/romeo/russia1918.htm> [Pristupljeno: 15. svibnja 2009.]

²⁹ Davies, R., *nav. dj.*

³⁰ Isto

Literatura

- Armed Conflict Events Data, *Russian Civil War 1918-1820*, [Online] Dostupno na: <http://www.onwar.com/aced/data/romeo/russia1918.htm> [Pristupljeno: 15. svibnja 2009.]
- Brovkin, V. N., *Behind the Front Lines of the Civil War: Political Parties and Social Movements in Russia, 1918 - 1922.*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1994.
- Dabović, A. et al, *Vojna enciklopedija*, Vol. 3, Jugoslavenski leksikografski zavod, Beograd, 1972.
- Davies, R., *From Tsarism to the New Economic Policy*, Cornell University Press, New York, 1991.
- Deutscher, I., *Staljin – politička biografija*, Globus, Zagreb, 1977.
- Figes, O., *A People's Tragedy: The Russian Revolution*, Penguin Books, New York, 1996.
- Golubev, A.V. i Nayda, S. F., *Гражданская война и военная интервенция 1918-20.*, [Online] Dostupno na: <http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/Гражданская война и военная интервенция 1918-20/> [Pristupljeno: 19. svibnja 2009.]
- Holquist, P., *Making War, Forging Revolution: Russia's Continuum of Crisis*, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
- Lynch, M., *Reaction and Revolution 1894-1924.*, Hodder Murray, London, 2005.
- Malone, R., *Analysing the Russian Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- Mawdsley, E., *The Russian Civil War*, Birlinn, New York, 2005.
- Stone, D. R., *A military history of Russia : from Ivan the Terrible to the war in Chechnya*, Praeger Security International, Westport, Conn., 2006.
- Trotsky, L. D., *How the Revolution Armed 1921-2923*, [Online] Prosinac 2006. Dostupno na: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1922/military/index.htm> [Pristupljeno: 11. siječnja 2009.]
- Trotsky, L. D., *The History of the Russian Revolution*, [Online] Travanj 2007. Dostupno na: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/works/index.htm> [Pristupljeno: 11. siječnja 2009.]
- Volin, B. M. et al, *Sovjetska zemlja*, Kultura, Zagreb, 1948.